O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI JIZZAX FILIALI

ISSN 2181-3884

ZAMONAVIY ILMIY-TEXNIK TADQIQOTLAR

xalqaro jurnali

Vol. 2 No. 3

2026

International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research

Volume 2 Issue 3
2026

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro jurnali

3-son
2026

Международный журнал современных научно-технических исследований

Том 2 Выпуск 3
2026

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

Xalqaro ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

P.f.d., prof., O.X. Turakulov

Bosh muharrir:

A.A. Abdumalikov

Tahrir kengashi mas’ul kotibi:

D.M. Jomurodov

Tahririyat hay’ati:

1. B.f.d., prof., S. Murodova (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
2. P.f.n., prof., S. Usmanov (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
3. T.f.n., dos., S. Tavboev (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
4. F.f.d., prof., N. Djusupov (O’zDJTU, UZB)
5. T.f.d., dos., S. Ruzimov (TTPU, UZB)
6. P.f.d., prof., G. Lekerova (SKU, KZH)
7. DSc., Ali Coşkan (ASUI, TR)
8. T.f.d., prof., D. Irgasheva (TATU, UZB)
9. T.f.d., prof., I. Siddikov (NRU TIIAME, UZB)
10. T.f.n., dos., S. Eshkabilov (NDU, US)

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro elektron jurnali (International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research) O’zMU Jizzax filiali Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2022-yil 9-sentabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №038200 raqami bilan ro‘yxatidan o‘tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O‘zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-3884 ISSN raqami olingan.

© “O‘zMU Jizzax filiali” – 2023

Tahririyat manzili:

130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri,
Sh.Rashidov Shox ko‘chasi, 259-uy.

BOʻLAJAK OʻQITUVCHILARDA TADQIQOTCHILIK KOʻNIKMALARINI RIVOJLANTIRISH – ZAMONAVIY PEDAGOGIK ZARURAT SIFATIDA

Shakarov Axror Amonqulovich

Samarqand davlat pedagogika instituti, mustaqil tadqiqotchi.
e-mail: axrorshakarov86@gmail.com **ORCID**: https://orcid.org/0009-0002-1755-220X

Annotatsiya.

Mazkur maqolada boʻlajak oʻqituvchilarda tadqiqotchilik koʻnikmalarini rivojlantirishning zamonaviy pedagogik zarurati nazariy-metodologik jihatdan tahlil qilingan. Oliy pedagogik ta'lim jarayonida boʻlajak mutaxassisni nafaqat kasbiy bilim va amaliy koʻnikmalarga ega pedagog, balki ta'lim jarayonida yuzaga keladigan muammolarni aniqlash, ularning sabablarini ilmiy asosda oʻrganish, zarur ma'lumotlarni izlash va tahlil qilish, dalillarga asoslangan xulosalar chiqarish hamda pedagogik faoliyatini muntazam takomillashtirishga qodir tadqiqotchi-pedagog sifatida tayyorlash zarurati asoslangan. Tadqiqotchilik koʻnikmalarining boʻlajak oʻqituvchining kasbiy kompetentligi, tanqidiy va refleksiv fikrlashi, mustaqil qaror qabul qilishi hamda innovatsion pedagogik faoliyat yuritishidagi oʻrni yoritilgan. Shuningdek, tadqiqotchilik koʻnikmalarini rivojlantirishga ta'sir etuvchi zamonaviy pedagogik omillar tizimlashtirilib, mazkur koʻnikmalarning boʻlajak oʻqituvchi kasbiy tayyorgarligidagi funksional ahamiyati ochib berilgan. Tahlillar asosida tadqiqotchilik koʻnikmalarini pedagogik kasbiy tayyorgarlikning qoʻshimcha elementi sifatida emas, balki uning tarkibiy va zarur komponentlaridan biri sifatida rivojlantirish lozimligi asoslangan.

Kalit soʻzlar: boʻlajak oʻqituvchi, tadqiqotchilik koʻnikmasi, tadqiqotchilik faoliyati, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik ta'lim, tadqiqotchilik kompetensiyasi, tanqidiy fikrlash, refleksiv faoliyat, ilmiy izlanish, dalillarga asoslangan pedagogik faoliyat.

РАЗВИТИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ КАК СОВРЕМЕННАЯ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ

Шакаров Ахрор Амонкулович

Самаркандский государственный педагогический институт, независимый исследователь.

Аннотация.

В статье с теоретико-методологических позиций анализируется современная педагогическая необходимость развития исследовательских навыков у будущих учителей. Обосновывается необходимость подготовки будущего специалиста в процессе высшего педагогического образования не только как педагога, обладающего профессиональными знаниями и практическими навыками, но и как педагога-исследователя, способного выявлять проблемы, возникающие в образовательном процессе, научно исследовать их причины, осуществлять поиск и анализ необходимой информации, формулировать выводы на основе доказательств и систематически совершенствовать свою педагогическую деятельность. Раскрывается роль исследовательских навыков в развитии профессиональной компетентности будущего учителя, критического и рефлексивного мышления, способности самостоятельно принимать решения и осуществлять инновационную педагогическую деятельность. Кроме того, систематизированы современные педагогические факторы, влияющие на развитие исследовательских навыков, и раскрыто их функциональное значение в профессиональной подготовке будущего учителя. На основе проведённого анализа обосновано, что исследовательские навыки необходимо развивать не как дополнительный элемент профессионально-педагогической подготовки, а как один из её неотъемлемых и необходимых компонентов.

Ключевые слова: будущий учитель, исследовательские навыки, исследовательская деятельность, профессиональная подготовка, педагогическое образование, исследовательская компетентность, критическое мышление,

рефлексивная деятельность, научное исследование, доказательная педагогическая деятельность.

DEVELOPING RESEARCH SKILLS IN FUTURE TEACHERS AS A MODERN PEDAGOGICAL NECESSITY

Shakarov Axror Amonqulovich

Samarkand State Pedagogical Institute, Independent Researcher.

Abstract.

This article provides a theoretical and methodological analysis of the contemporary pedagogical necessity of developing research skills in future teachers. It substantiates the need for higher pedagogical education to prepare future specialists not only as teachers possessing professional knowledge and practical skills but also as teacher-researchers capable of identifying problems arising in the educational process, scientifically investigating their causes, searching for and analyzing relevant information, drawing evidence-based conclusions, and continuously improving their pedagogical practice. The role of research skills in developing future teachers' professional competence, critical and reflective thinking, independent decision-making, and innovative pedagogical activity is examined. In addition, contemporary pedagogical factors influencing the development of research skills are systematized, and the functional significance of these skills in future teachers' professional preparation is revealed. Based on the analysis, it is substantiated that research skills should be developed not as an additional element of professional pedagogical preparation but as one of its integral and essential components.

Keywords: future teacher, research skills, research activity, professional preparation, teacher education, research competence, critical thinking, reflective activity, scientific research, evidence-based pedagogical practice.

Kirish. Jahon ta'lim makonida kechayotgan transformatsion jarayonlar oʻqituvchi kasbining mazmuni va unga qoʻyiladigan kasbiy talablarni sezilarli darajada oʻzgartirmoqda. Zamonaviy pedagogdan muayyan fan mazmunini oʻquvchiga yetkazish yoki mavjud metodik tavsiyalarni amaliyotda qoʻllash bilangina cheklanib qolmay, ta'lim jarayonida yuzaga keladigan pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, muammolarni aniqlash, ularning sabab va oqibatlarini dalillar asosida oʻrganish hamda oʻz pedagogik faoliyatini olingan natijalar asosida takomillashtirib borish talab etiladi. Bunday kasbiy faoliyat oʻqituvchining tadqiqotchilik pozitsiyasiga ega boʻlishini va tadqiqotchilik koʻnikmalarining yetarli darajada rivojlanganligini taqozo etadi.

Oʻqituvchilar tayyorlashning zamonaviy konsepsiyalarida ilmiy tadqiqot va pedagogik amaliyot oʻrtasidagi aloqani kuchaytirish muhim yoʻnalishlardan biri sifatida qaralmoqda. Tadqiqotga asoslangan pedagogik tayyorgarlik boʻlajak oʻqituvchiga ilmiy adabiyotlarni oʻrganish, pedagogik hodisalarni konseptual jihatdan anglash, tadqiqot metodlaridan foydalanish hamda olingan ilmiy natijalarni muayyan ta'lim vaziyatlariga tatbiq etish imkonini beradi. Shu jihatdan tadqiqotchilik faoliyati boʻlajak oʻqituvchini pedagogik fikrlovchi, refleksiv va izlanishga yoʻnaltirilgan mutaxassis sifatida tayyorlashning muhim vositasi hisoblanadi.

Soʻnggi yillarda amalga oshirilgan xalqaro tadqiqotlarda ham boʻlajak oʻqituvchilarning tadqiqotchilik kompetensiyasi samarali pedagogik faoliyat bilan chambarchas bogʻliqligi qayd etilmoqda. Xususan, L. Gussen va hammualliflar tadqiqotchilik kompetensiyasi oʻqituvchining oʻz pedagogik faoliyatini refleksiv baholashi, ilmiy tadqiqot natijalarini talqin qilishi va ilmiy asoslangan tavsiyalarni amaliyotga tatbiq etishi uchun zarurligini koʻrsatadi. Shu bilan birga, tadqiqotda koʻplab boʻlajak oʻqituvchilarda ilmiy tadqiqotga nisbatan motivatsiyaning yetarli emasligi va tadqiqot metodlariga oid bilimlarning nisbatan pastligi kabi muammolar mavjudligi aniqlangan.

Bu holat tadqiqotchilik koʻnikmalarining oʻz-oʻzidan, faqat oliy ta'lim jarayonida ilmiy mazmundagi fanlarni oʻrganish hisobiga shakllanmasligini koʻrsatadi. Ularni rivojlantirish maqsadli, tizimli va pedagogik jihatdan tashkil etilgan faoliyatni talab qiladi. Boʻlajak oʻqituvchi tadqiqot muammosini koʻra olish, ilmiy savolni shakllantirish, tegishli manbalarni izlash va saralash, ilmiy axborotni tanqidiy tahlil qilish, tadqiqot metodlarini tanlash, ma'lumotlarni qayta ishlash, natijalarni interpretatsiya qilish hamda ilmiy asoslangan xulosa chiqarish jarayonlarida bevosita ishtirok etishi zarur.

Tibor Vígh tomonidan 2024-yilda boʻlajak oʻqituvchilar ishtirokida amalga oshirilgan empirik tadqiqot ushbu masalaning amaliy ahamiyatini yanada yaqqol koʻrsatadi. Tadqiqotga jalb qilingan 45 nafar boʻlajak oʻqituvchining tadqiqotchilik faoliyati tahlil qilinganda, ular pedagogik mashgʻulotlarni tahlil qilishda nisbatan yaxshiroq natija koʻrsatgani, biroq tadqiqot maqsadi va savollarini shakllantirish, ilmiy adabiyotlar sharhini amalga oshirish hamda tadqiqot natijalaridan umumlashtirilgan xulosalar chiqarishda qiyinchiliklarga duch kelgani aniqlangan. Muallif

tadqiqotga yo‘naltirilgan faoliyat nazariya bilan pedagogik amaliyot o‘rtasidagi bog‘liqlikni kuchaytirishini ham ko‘rsatadi.

Demak, bo‘lajak o‘qituvchining tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish masalasi faqat ilmiy faoliyat bilan shug‘ullanuvchi mutaxassis tayyorlash ehtiyoji bilan belgilanmaydi. Mazkur ko‘nikmalar kundalik pedagogik faoliyatning o‘zida ham zarurdir. O‘qituvchi o‘quvchilarning o‘zlashtirishidagi muammolarni aniqlashi, qo‘llanilayotgan metodlarning samaradorligini tahlil qilishi, ta’lim natijalarini kuzatishi, turli pedagogik yechimlarni taqqoslashi va tegishli dalillarga asoslanib o‘z faoliyatiga o‘zgartirishlar kiritishi lozim. Mazkur jarayonlarning har biri muayyan darajada tadqiqotchilik faoliyatining mantiqiy tuzilishiga ega.

O‘zbekiston oliy pedagogik ta’limi kontekstida ham bo‘lajak o‘qituvchilarning ilmiy-tadqiqotchilik tayyorgarligiga e’tibor kuchayib bormoqda. Mahalliy tadqiqotlarda ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish jarayonida tadqiqot metodlarini o‘zlashtirish, ma’lumotlarni tahlil qilish, ilmiy adabiyotlar bilan ishlash va tadqiqot natijalarini taqdim etish kabi faoliyatlarning ahamiyati qayd etilgan. Biroq tadqiqotchilik ko‘nikmalarini bo‘lajak o‘qituvchining yaxlit kasbiy faoliyati bilan integratsiyalash, uni pedagogik muammoni aniqlashdan boshlab natijalarni amaliy faoliyatga tatbiq etishgacha bo‘lgan uzluksiz jarayon sifatida shakllantirish masalasi alohida ilmiy-metodik yondashuvni talab qiladi.

Bizningcha, bo‘lajak o‘qituvchining tadqiqotchilik ko‘nikmasi — pedagogik muammoni aniqlash, tadqiqot vazifasini belgilash, ilmiy va empirik axborotni izlash, saralash va tanqidiy tahlil qilish, tegishli tadqiqot usullarini qo‘llash, olingan natijalarni interpretatsiya qilish, dalillarga asoslangan xulosa chiqarish hamda ushbu xulosalardan pedagogik faoliyatni takomillashtirishda foydalanishga imkon beruvchi o‘zaro bog‘liq amaliy-intellektual harakatlar majmuidir.

Mazkur ta’rifda tadqiqotchilik ko‘nikmasi faqat ilmiy ish yozish yoki tadqiqot metodologiyasini bilish bilan chegaralanmaydi. Uning mazmunida muammoni ko‘rish, savol qo‘yish, dalil izlash, axborotning ishonchliligini baholash, tahlil qilish, xulosa chiqarish va olingan natijani pedagogik qarorga aylantirish kabi o‘zaro bog‘langan harakatlar birligi nazarda tutiladi. Shu sababli tadqiqotchilik ko‘nikmasining rivojlanganligi bo‘lajak o‘qituvchining mustaqil fikrlashi, kasbiy refleksiyasi va o‘z pedagogik faoliyatini ilmiy asosda takomillashtirishga tayyorligini belgilovchi muhim ko‘rsatkichlardan biri sifatida qaralishi mumkin.

Shundan kelib chiqib, mazkur tadqiqotning **maqsadi** — bo‘lajak o‘qituvchilarda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish zaruratini zamonaviy pedagogik talablar nuqtayi nazaridan nazariy jihatdan asoslash, uning kasbiy tayyorgarlik tizimidagi funksional ahamiyatini aniqlash hamda mazkur zaruratni yuzaga keltiruvchi asosiy pedagogik omillarni tizimlashtirishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Bo‘lajak o‘qituvchilarda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish muammosi zamonaviy pedagogika fanida o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi, tadqiqotga asoslangan ta’lim, refleksiv amaliyot va dalillarga asoslangan pedagogik faoliyat kabi bir-biri bilan uzviy bog‘liq yo‘nalishlar doirasida tadqiq etilmoqda. Mazkur muammoning ilmiy adabiyotlarda turli konseptual yondashuvlar asosida talqin qilinishi “tadqiqotchilik ko‘nikmasi”, “tadqiqotchilik kompetensiyasi”, “tadqiqotchilik faoliyati”, “research engagement” va “research-based teacher education” tushunchalarining mazmuniy chegaralarini aniqlashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

M. Matjašič va J. Vogrinc tomonidan 2024-yilda amalga oshirilgan tizimli adabiyotlar sharhida bo‘lajak o‘qituvchilarning tadqiqotchilik kompetensiyasiga oid ilmiy yondashuvlar o‘rganilib, mazkur tushunchaning ta’rifi, uni baholash va rivojlantirish masalalarida ilmiy adabiyotlarda izchillik yetarli emasligi aniqlangan. Mualliflar tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirish o‘qituvchilarni tayyorlash dasturlarining muhim tarkibiy qismi ekanligi borasida umumiy ilmiy qarash mavjudligini qayd etadilar. Bu esa muammoning dolzarbligi bilan bir qatorda, uning konseptual jihatlarini aniqlashtirish zarurligini ham ko‘rsatadi.

Tadqiqotchilik kompetensiyasiga nisbatan kengroq yondashuv L. Gussen, F. Schumacher, N. Großmann, L. Ferreira González, K. Schlüter va J. Großschedl tadqiqotlarida kuzatiladi. Mualliflar tadqiqotchilik kompetensiyasini faqat tadqiqot metodlari haqidagi bilimlar yig‘indisi sifatida emas, balki kognitiv hamda affektiv-motivatsion tarkibiy qismlarning o‘zaro birligi sifatida ko‘rib chiqadilar. Bunday yondashuvda bo‘lajak o‘qituvchining tadqiqot olib borishni bilishi bilan bir qatorda, tadqiqot faoliyatining kasbiy ahamiyatini anglashi va unda ishtirok etishga motivatsiyasi ham muhim hisoblanadi.

Mazkur yondashuv pedagogik nuqtayi nazardan alohida ahamiyatga ega. Chunki tadqiqot metodlarini nazariy o‘zlashtirishning o‘zi bo‘lajak o‘qituvchining real pedagogik muammoni tadqiq etishga tayyorligini kafolatlamaydi. Tadqiqotchilik faoliyatining kasbiy qiymatini anglash, ilmiy dalilga ehtiyoj sezish va o‘z amaliyotiga nisbatan izlanish pozitsiyasini egallash ham tadqiqotchilik tayyorgarligining muhim jihatlaridir. Shu sababli tadqiqotchilik ko‘nikmalarini shakllantirish jarayonida kognitiv tayyorgarlik bilan motivatsion va refleksiv tayyorgarlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni ta’minlash zarur.

T. Vígh tomonidan bo‘lajak o‘qituvchilar ishtirokida amalga oshirilgan tadqiqot ushbu nazariy fikrlarning amaliy tasdig‘ini ko‘rsatadi. Tadqiqotga yo‘naltirilgan mikroo‘qitish va Lesson Study elementlarining integratsiyasi bo‘lajak o‘qituvchilarning ayrim tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirgan. Shu bilan birga, ishtirokchilarning tadqiqot maqsadi va savollarini shakllantirish, adabiyotlar sharhini tayyorlash hamda natijalardan asoslangan xulosalar chiqarish ko‘nikmalarida qiyinchiliklar aniqlangan. Ushbu natija tadqiqotchilik ko‘nikmasining yaxlit emas, balki bir-biri bilan bog‘langan bir qator alohida amaliy-intellektual harakatlardan tashkil topishini ko‘rsatadi.

Tadqiqotchilik faoliyatining bo‘lajak o‘qituvchi kasbiy rivojlanishiga ta’siri ham alohida ilmiy yo‘nalishni tashkil

etadi. Sinf sharoitidagi tadqiqotlarni pedagogik amaliyot bilan birlashtirishga bag‘ishlangan tadqiqotlarda bo‘lajak o‘qituvchilarning bevosita classroom-based research jarayonida ishtirok etishi ularda nafaqat tadqiqotga oid bilim va ko‘nikmalarni, balki pedagogik faoliyatga oid kasbiy strategiya va munosabatlarni ham rivojlantirishi aniqlangan. Bu tadqiqotchilik faoliyatini pedagogik tayyorgarlikdan ajratilgan akademik faoliyat sifatida emas, balki nazariya va amaliyotni bog‘lovchi mexanizm sifatida ko‘rib chiqishga asos beradi.

Ilmiy manbalarning qiyosiy tahlili tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirishga doir uchta asosiy konseptual yondashuv mavjudligini ko‘rsatadi. Birinchi yondashuv tadqiqot metodologiyasi, ma’lumotlarni yig‘ish, qayta ishlash va interpretatsiya qilish bilan bog‘liq metodologik-protsessual yondashuvdir. Ikkinchi yondashuv tadqiqot natijalarini o‘qish, tushunish, tanqidiy baholash va pedagogik qarorlar qabul qilishda qo‘llashni nazarda tutuvchi dalillarga asoslangan yondashuv hisoblanadi. Uchinchi yondashuv esa o‘qituvchini o‘z pedagogik faoliyatini muntazam o‘rganuvchi va takomillashtiruvchi mutaxassis sifatida talqin qiluvchi refleksiv-tadqiqotchilik yondashuvidir.

Bizning nuqtayi nazarimizcha, mazkur yondashuvlarning birortasini alohida qo‘llash bo‘lajak o‘qituvchining tadqiqotchilik tayyorgarligini to‘liq ifodalamaydi. Zamonaviy o‘qituvchi bir vaqtning o‘zida ilmiy axborot iste’molchisi, pedagogik muammoni o‘rganuvchi tadqiqotchi va olingan dalillarni o‘z kasbiy faoliyatiga tatbiq etuvchi refleksiv amaliyotchi sifatida faoliyat yuritishi talab etiladi. Shundan kelib chiqib, tadqiqotchilik ko‘nikmalarini “muammoni anglash → tadqiqot savolini shakllantirish → ilmiy axborotni izlash → manbalarni tanqidiy baholash → metodni tanlash → empirik ma’lumotlarni to‘plash va tahlil qilish → natijalarni interpretatsiya qilish → xulosa chiqarish → pedagogik amaliyotga tatbiq etish → refleksiya” ketma-ketligida rivojlantirish maqsadga muvofiq.

Mazkur tadqiqotda nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, ilmiy manbalarni tizimlashtirish, umumlashtirish va konseptual modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot muammosiga oid mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlarda ilgari surilgan yondashuvlar mazmunan tahlil qilinib, bo‘lajak o‘qituvchilarda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish zaruratini belgilovchi omillar aniqlashtirildi. Manbalarni tahlil qilishda tadqiqotchilik kompetensiyasining mazmuni, uning bo‘lajak o‘qituvchi kasbiy tayyorgarligidagi funksiyalari, tadqiqotga asoslangan pedagogik ta’lim imkoniyatlari hamda tadqiqotchilik faoliyati bilan pedagogik amaliyot o‘rtasidagi aloqadorlik asosiy tahlil birliklari sifatida belgilandi.

Tahlil natijalari tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish zarurati birgina ilmiy-tadqiqot faoliyatiga tayyorlash vazifasi bilan izohlanmasligini ko‘rsatdi. Ushbu zarurat zamonaviy pedagogik faoliyatning o‘zgaruvchanligi, o‘qituvchidan mustaqil va dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish talabining kuchayishi, ta’lim natijalarini muntazam diagnostika qilish ehtiyoji, ilmiy axborot hajmining ortishi hamda pedagogning o‘z kasbiy faoliyatini uzluksiz takomillashtirish zarurati bilan bog‘liq.

Shu nuqtayi nazardan, bo‘lajak o‘qituvchilarda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirishni oliy pedagogik ta’limning alohida bir fan yoki ilmiy ish yozish jarayoni doirasidagi vazifasi sifatida chegaralash yetarli emas. Tadqiqotchilik komponenti bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi mazmuniga integrativ ravishda singdirilishi, nazariy fanlar, metodik tayyorgarlik, pedagogik amaliyot, mustaqil ta’lim va ilmiy-tadqiqot faoliyati o‘rtasidagi uzviy aloqani ta’minlovchi mexanizm sifatida tashkil etilishi lozim.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O‘rganilgan ilmiy-nazariy manbalar tahlili bo‘lajak o‘qituvchilarda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogik ta’limning ikkilamchi vazifasi emas, balki kasbiy tayyorgarlik sifatini belgilovchi muhim yo‘nalishlardan biriga aylanayotganini ko‘rsatadi. Tadqiqotchilik ko‘nikmalariga bo‘lgan ehtiyoj pedagogik faoliyat mazmunining o‘zgarishi, ta’lim jarayonining murakkablashuvi, ilmiy axborot hajmining ortishi, o‘qituvchining mustaqil kasbiy qarorlar qabul qilish mas’uliyati kuchayishi hamda ta’lim natijalarini dalillarga asoslangan holda tahlil qilish zarurati bilan bog‘liq.

Ilmiy manbalarni qiyosiy o‘rganish natijasida bo‘lajak o‘qituvchilarda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish zaruratini belgilovchi omillarni kasbiy-pedagogik, axborot-tahliliy, refleksiv, innovatsion, metodologik hamda uzluksiz kasbiy rivojlanish omillari sifatida tizimlashtirish mumkin.

Birinchidan, kasbiy-pedagogik omil zamonaviy o‘qituvchining pedagogik vaziyatlarda mustaqil va asoslangan qaror qabul qilish zarurati bilan belgilanadi. Pedagogik jarayon oldindan belgilangan algoritmlar asosidagina boshqariladigan barqaror tizim emas. Bir xil pedagogik metod turli sinflar, o‘quvchilar yoki ta’lim sharoitlarida turlicha natija berishi mumkin. Shu sababli o‘qituvchi mavjud vaziyatni kuzatishi, muammoni aniqlashi, ehtimoliy sabablarni tahlil qilishi, tegishli yechimni tanlashi va uning natijasini baholashi zarur. Bunday faoliyat mohiyatan tadqiqotchilik mantig‘iga asoslanadi.

Demak, tadqiqotchilik ko‘nikmasi o‘qituvchining faqat ilmiy maqola, bitiruv malakaviy ishi yoki ilmiy loyiha tayyorlashi uchun zarur bo‘lgan akademik ko‘nikma emas. U kundalik pedagogik faoliyatda muammoni aniqlash va uni dalillar asosida hal qilish imkonini beruvchi kasbiy vosita vazifasini bajaradi.

Ikkinchidan, axborot-tahliliy omil zamonaviy pedagog faoliyat yuritayotgan axborot muhitining keskin kengayishi bilan bog‘liq. O‘qituvchi pedagogik va metodik mazmundagi katta hajmdagi axborot, ilmiy tadqiqot natijalari, elektron ta’lim resurslari va raqamli manbalar bilan muntazam to‘qnash keladi. Bunday sharoitda axborotni topishning o‘zi yetarli emas; uning ilmiy ishonchliligi, dolzarbligi, metodologik asoslanganligi va muayyan pedagogik vaziyatga tatbiq etish imkoniyatini baholash talab qilinadi.

Shuning uchun bo‘lajak o‘qituvchida ilmiy manbani izlash, birlamchi va ikkilamchi manbalarni farqlash, dalil va muallif fikrini ajratish, turli tadqiqot natijalarini qiyoslash, ma’lumotlarning ishonchliligini tekshirish hamda ular asosida xulosa chiqarish ko‘nikmalarining rivojlanganligi alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur ko‘nikmalar tadqiqotchilik faoliyatining axborot-tahliliy tarkibini tashkil etadi.

Uchinchidan, refleksiv omil o‘qituvchining o‘z pedagogik faoliyatini tahlil qilish va takomillashtirish ehtiyojidan kelib chiqadi. Refleksiya o‘qituvchiga “Men qanday dars o‘tdim?” degan umumiy savol bilan chegaralanmasdan, “Qo‘llangan metod qanday natija berdi?”, “Natijaga qaysi omillar ta’sir qildi?”, “Buni qanday dalillar tasdiqlaydi?”, “Keyingi faoliyatda nimani o‘zgartirish kerak?” kabi tadqiqotchilik xarakteridagi savollarni qo‘yish imkonini beradi.

Shu ma’noda pedagogik refleksiya va tadqiqotchilik faoliyati o‘zaro bog‘liq jarayonlardir. Refleksiya pedagogik muammoni anglashga olib kelsa, tadqiqotchilik faoliyati uni tizimli ravishda o‘rganish va dalillar asosida tegishli pedagogik qarorga kelish imkoniyatini yaratadi. Tadqiqotchilik kompetensiyasiga bag‘ishlangan zamonaviy tadqiqotlarda ham uning o‘qituvchining refleksiv amaliyoti bilan bog‘liqligi alohida ta’kidlanmoqda.

To‘rtinchidan, innovatsion-pedagogik omil ta’limga yangi metodlar, texnologiyalar va pedagogik yechimlarning jadal kirib kelishi bilan belgilanadi. Har qanday pedagogik yangilikning mavjudligi uning muayyan ta’lim sharoitida avtomatik ravishda samarali bo‘lishini anglatmaydi. O‘qituvchi yangi metod yoki texnologiyani tanlash, uni pedagogik vaziyatga moslashtirish, qo‘llash natijalarini kuzatish va samaradorligini baholashga qodir bo‘lishi kerak.

Bunda tadqiqotchilik ko‘nikmasi innovatsiyani shunchaki qo‘llashdan uni ilmiy-pedagogik jihatdan sinab ko‘rish va baholashga o‘tishni ta’minlaydi. Natijada bo‘lajak o‘qituvchi pedagogik innovatsiyaning passiv iste’molchisi emas, balki uni tanqidiy baholaydigan, moslashtiradigan va zarur hollarda yangi pedagogik yechim yaratadigan faol subyekt sifatida shakllanadi.

Beshinchidan, metodologik omil pedagogik hodisalarni ilmiy bilish talablarining murakkabligi bilan bog‘liq. Pedagogik muammoni aniqlashning o‘zi tadqiqot uchun yetarli emas. Uni ilmiy muammoga aylantirish, tadqiqot maqsadi va vazifalarini belgilash, tadqiqot savoli yoki gipotezani shakllantirish, mos metodlarni tanlash, ma’lumotlarni yig‘ish va tahlil qilish, natijalarni interpretatsiya qilish hamda asoslangan xulosa chiqarish talab etiladi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning aynan mazkur bosqichlarning ayrimlarida qiyinchiliklarga duch kelishi tadqiqotchilik ko‘nikmalarini maqsadli rivojlantirish zaruratini kuchaytiradi. Shu sababli oliy pedagogik ta’limda ilmiy-tadqiqot metodologiyasini faqat nazariy tushunchalar tizimi sifatida o‘qitishdan ko‘ra, talabalarni real yoki modellashtirilgan pedagogik muammolarni tadqiq etishga jalb qilish muhim hisoblanadi.

Oltinchidan, uzluksiz kasbiy rivojlanish omili o‘qituvchining oliy ta’lim muassasasida egallagan bilimlari butun kasbiy faoliyati davomida o‘zgarmas va yetarli bo‘lib qolmasligi bilan izohlanadi. Pedagogik bilimlar, o‘qitish texnologiyalari, ta’lim vositalari va o‘quvchilarning ehtiyojlari muntazam o‘zgarib boradi. Bunday sharoitda pedagog yangi bilimlarni mustaqil o‘zlashtirish, o‘z faoliyatidagi muammolarni aniqlash va ularni hal qilishning ilmiy asoslangan yo‘llarini izlashga tayyor bo‘lishi kerak.

Shu jihatdan tadqiqotchilik ko‘nikmasi bo‘lajak o‘qituvchining uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta’minlovchi metako‘nikma sifatida ham namoyon bo‘ladi. Chunki tadqiqot qilishni biladigan o‘qituvchi yangi pedagogik bilimni faqat tashqi manbalardan tayyor shaklda qabul qilmaydi, balki o‘z kasbiy ehtiyojidan kelib chiqib bilim izlash, uni tekshirish, amaliyotda sinash va olingan tajribani qayta tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Yuqoridagi tahlil bo‘lajak o‘qituvchilarda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish zaruratining o‘zaro bog‘langan uch darajada namoyon bo‘lishini ko‘rsatadi:

ijtimoiy-pedagogik daraja, kasbiy-faoliyat darajasi, shaxsiy-kasbiy rivojlanish darajasi.

Ijtimoiy-pedagogik darajada mazkur zarurat jamiyat va ta’lim tizimining mustaqil fikrlaydigan, innovatsion jarayonlarga moslasha oladigan va ilmiy dalillar asosida faoliyat yuritadigan pedagoglarga ehtiyoji bilan belgilanadi. Kasbiy-faoliyat darajasida u pedagogik muammoni aniqlash, ta’lim natijalarini tahlil qilish, samarali metodni tanlash va pedagogik qaror qabul qilish ehtiyoji bilan bog‘liq. Shaxsiy-kasbiy rivojlanish darajasida esa tadqiqotchilik ko‘nikmasi o‘qituvchining refleksiyasi, mustaqil bilim olishi va uzluksiz kasbiy o‘sishini ta’minlaydi.

Shu asosda bo‘lajak o‘qituvchining tadqiqotchilik faoliyatini quyidagi mantiqiy sikl orqali ifodalash mumkin:

Pedagogik muammo → tadqiqot savoli → axborot va dalillarni izlash → tahlil → tadqiqot yechimi → sinov → natijani baholash → pedagogik qaror → refleksiya → yangi muammo.

Mazkur siklning muhim xususiyati uning yakunlangan chiziqli jarayon emasligidadir. Refleksiya natijasida yangi muammo, yangi savol yoki pedagogik faoliyatni yanada takomillashtirish ehtiyoji yuzaga kelishi mumkin. Natijada tadqiqotchilik o‘qituvchining alohida va epizodik faoliyati emas, balki kasbiy rivojlanishining uzluksiz mexanizmiga aylanadi.

Shundan kelib chiqib, tadqiqotimiz doirasida bo‘lajak o‘qituvchilarda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirishning pedagogik zarurati deganda, o‘zgaruvchan ta’lim sharoitida pedagogik muammolarni mustaqil aniqlash va o‘rganish, ilmiy axborot va empirik dalillarni tanqidiy tahlil qilish, asoslangan kasbiy qarorlar qabul qilish hamda o‘z pedagogik faoliyatini refleksiv ravishda takomillashtirishga qodir mutaxassisni tayyorlashga bo‘lgan obyektiv ehtiyoj tushuniladi.

Mazkur talqin tadqiqotchilik ko‘nikmasining bo‘lajak o‘qituvchi kasbiy tayyorgarligidagi o‘rnini yangicha nuqtayi

nazardan koʻrish imkonini beradi. Ya'ni tadqiqotchilik koʻnikmasi kasbiy tayyorgarlikka qoʻshiladigan alohida akademik element emas, balki pedagogik bilim, amaliy faoliyat, tanqidiy fikrlash, refleksiya va kasbiy rivojlanishni oʻzaro bogʻlovchi integrativ kasbiy mexanizm sifatida namoyon boʻladi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Boʻlajak oʻqituvchilarda tadqiqotchilik koʻnikmalarini rivojlantirish muammosiga oid ilmiy-nazariy qarashlarning tahlili mazkur jarayon zamonaviy pedagogik ta'limning muhim vazifalaridan biri ekanligini koʻrsatdi. Pedagogik faoliyat mazmunining murakkablashuvi, ta'lim muhitining oʻzgaruvchanligi, ilmiy va metodik axborot hajmining ortishi, innovatsion ta'lim texnologiyalarining jadal rivojlanishi hamda oʻqituvchidan mustaqil va dalillarga asoslangan kasbiy qarorlar qabul qilish talabining kuchayishi tadqiqotchilik koʻnikmalarining ahamiyatini oshirmoqda.

Tahlillar asosida tadqiqotchilik koʻnikmalarini rivojlantirish zarurati kasbiy-pedagogik, axborot-tahliliy, refleksiv, innovatsion, metodologik va uzluksiz kasbiy rivojlanish omillari bilan bogʻliqligi aniqlandi. Mazkur omillar bir-biridan ajralgan holda emas, balki oʻzaro ta'sirda boʻlajak oʻqituvchining tadqiqotchilik pozitsiyasini shakllantiradi.

Tadqiqot natijalari boʻlajak oʻqituvchining tadqiqotchilik koʻnikmasini faqat ilmiy ish bajarish yoki tadqiqot metodlarini bilish bilan chegaralash maqsadga muvofiq emasligini koʻrsatadi. Uning mazmuniga pedagogik muammoni aniqlash, tadqiqot savolini shakllantirish, ilmiy axborotni izlash va saralash, manbalarni tanqidiy baholash, tadqiqot metodini tanlash, ma'lumotlarni yigʻish va tahlil qilish, natijalarni interpretatsiya qilish, dalillarga asoslangan xulosa chiqarish, olingan natijani pedagogik amaliyotga tatbiq etish hamda amalga oshirilgan faoliyatni refleksiv baholash kabi oʻzaro bogʻliq harakatlar kiradi.

Shu asosda tadqiqotchilik koʻnikmasi boʻlajak oʻqituvchining kasbiy tayyorgarligida integrativ xususiyatga ega metakoʻnikma sifatida qaralishi mumkin. U pedagogik bilimni amaliyot bilan, nazariyani pedagogik tajriba bilan, ilmiy dalilni kasbiy qaror bilan hamda pedagogik faoliyatni refleksiya bilan bogʻlash vazifasini bajaradi.

Maqolada ilgari surilgan yondashuvga koʻra, boʻlajak oʻqituvchining tadqiqotchilik faoliyati "pedagogik muammo → tadqiqot savoli → axborot va dalillarni izlash → tahlil → tadqiqot yechimi → sinov → natijani baholash → pedagogik qaror → refleksiya → yangi muammo" sikli asosida amalga oshadi. Ushbu sikl tadqiqotchilik faoliyatining bir martalik akademik topshiriq emas, balki oʻqituvchining kasbiy faoliyati va uzluksiz rivojlanishiga hamroh boʻladigan jarayon ekanligini ifodalaydi.

Boʻlajak oʻqituvchilarda tadqiqotchilik koʻnikmalarini rivojlantirishning pedagogik zarurati uch darajada namoyon boʻlishi aniqlandi: ijtimoiy-pedagogik darajada — ta'lim tizimining ilmiy fikrlaydigan va oʻzgarishlarga moslasha oladigan pedagogga boʻlgan ehtiyoji; kasbiy-faoliyat darajasida — oʻqituvchining pedagogik muammolarni aniqlashi, dalillarni tahlil qilishi va asoslangan kasbiy qaror qabul qilishi zarurati; shaxsiy-kasbiy darajada esa — pedagogning refleksiv fikrlashi, mustaqil bilim olishi va uzluksiz kasbiy rivojlanish ehtiyoji bilan belgilanadi.

Shu bilan birga, tadqiqotchilik koʻnikmalarini rivojlantirish faqat "Ilmiy tadqiqot metodologiyasi" kabi alohida fanlar zimmasiga yuklatilishi kutilgan natijani toʻliq ta'minlamasligi mumkin. Tadqiqotchilik faoliyati boʻlajak oʻqituvchilar tayyorgarligining nazariy, metodik va amaliy komponentlariga integratsiya qilinishi, talaba pedagogik muammolarni bevosita oʻrganish imkoniyatiga ega boʻlishi zarur.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, oliy pedagogik ta'lim amaliyoti uchun quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi:

Boʻlajak oʻqituvchilarning tadqiqotchilik koʻnikmalarini rivojlantirishni pedagogik ta'lim dasturlarining alohida vazifasi emas, balki kasbiy tayyorgarlikning integrativ komponenti sifatida belgilash.

Mutaxassislik va metodik fanlar mazmuniga pedagogik muammoni aniqlash, tadqiqot savollarini shakllantirish, manbalarni izlash va tanqidiy tahlil qilish, ma'lumotlar asosida xulosa chiqarishga yoʻnaltirilgan tadqiqotchilik topshiriqlarini tizimli kiritish.

Pedagogik amaliyotni faqat dars kuzatish va oʻtkazishga emas, balki ta'lim jarayonidagi muayyan muammoni aniqlash, ma'lumot toʻplash, tahlil qilish va pedagogik yechimni sinab koʻrishga yoʻnaltirilgan kichik tadqiqotlar bilan integratsiyalash.

Boʻlajak oʻqituvchilarni tayyorlashda tadqiqotga asoslangan ta'lim, muammoli ta'lim, loyiha faoliyati, action research, Lesson Study va refleksiv topshiriqlardan maqsadli foydalanish.

Tadqiqotchilik koʻnikmalarini baholashda faqat tayyor ilmiy ish yoki hisobotning yakuniy sifatiga emas, balki tadqiqot muammosini aniqlashdan natijani interpretatsiya qilish va refleksiyagacha boʻlgan jarayonning barcha bosqichlariga e'tibor qaratish.

Boʻlajak oʻqituvchida tadqiqotchilik faoliyatiga ijobiy munosabatni shakllantirish, ilmiy izlanishning pedagogik amaliyot uchun real qiymatini koʻrsatish hamda nazariya bilan amaliyot oʻrtasidagi aloqani kuchaytirish.

Umuman olganda, boʻlajak oʻqituvchilarda tadqiqotchilik koʻnikmalarini rivojlantirish zamonaviy pedagogik ta'lim oldida turgan obyektiv zarurat sifatida namoyon boʻladi. Mazkur koʻnikmalar rivojlangan pedagog tayyor bilim va metodlarni takrorlovchi mutaxassisdan pedagogik hodisalarni kuzata oladigan, muammoni ilmiy jihatdan anglaydigan, dalillarni tahlil qiladigan, oʻz qarorini asoslaydigan hamda kasbiy faoliyatini tadqiqot va refleksiya asosida muntazam takomillashtirib boradigan oʻqituvchi-tadqiqotchi darajasiga koʻtariladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva N. A. Boʻlajak pedagoglarning ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish ijtimoiy-pedagogik zarurat sifatida // *Maktabgacha va maktab ta'limi.* – 2025. – T. 3, № 5. – DOI: 10.5281/zenodo.15535493

2. Abdullayeva N. A. *Boʻlajak pedagoglarning ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish texnologiyasi (Pedagogika fani metodologiyasi misolida)* : pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Fargʻona: Fargʻona davlat universiteti, 2026.

3. Yaqubov F. M. *Ilmiy-tadqiqotchilik kompetentligining mazmuni va tarkibiy tuzilishi.* – 2025. – DOI: 10.47390/SPR1342V5I4Y2025N72

4. Ergashev N. Tadqiqotchilik kompetentligi pedagogik muammo sifatida // *Maktabgacha va maktab ta'limi.* – 2025. – DOI: 10.5281/zenodo.17953837

5. Maxmudov B. B. Boʻlajak oʻqituvchilarda tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslari // *Science Time.* – 2026. – T. 4, № 2. – DOI: 10.66345/stj.v4i2.4916

6. Matyakubova G. A. Oliy ta'limda ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishda raqamli ta'lim platformalarining oʻrni // *Qoʻqon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali.* – 2026. – T. 8, № 6. – B. 582–589. – DOI: 10.70728/c.series.ped.v08.i06.090

7. Abdurahmonova D. U., Maxsudova Sh. M. Interaktiv darslar orqali boʻlajak matematika oʻqituvchilarining tadqiqotchilik koʻnikmalarini oshirish // *Universal xalqaro ilmiy jurnal.* – 2024. – B. 520–524. – DOI: 10.71337/inlibrary.uz.universaljurnal.57737

8. Gussen L., Schumacher F., Großmann N., Ferreira González L., Schlüter K., Großschedl J. Supporting Pre-Service Teachers in Developing Research Competence // *Frontiers in Education.* – 2023. – Vol. 8. – Article 1197938. – DOI: 10.3389/feduc.2023.1197938

9. Matjašič M., Vogrinc J. Research Competence of Pre-Service Teachers: A Systematic Literature Review // *European Journal of Educational Research.* – 2024. – Vol. 13, No. 2. – P. 877–894. – DOI: 10.12973/eu-jer.13.2.877

10. Vígh T. Development of Research Skills Through Research-Focused Microteaching Lesson Study in Preservice Teacher Education // *Teaching and Teacher Education.* – 2024. – Vol. 145. – Article 104618. – DOI: 10.1016/j.tate.2024.104618

11. Matjašič M., Vogrinc J. Supporting the Development of the Perceived and Actual Research Competence of Pre-Service Teachers // *Education Sciences.* – 2025. – Vol. 15, No. 6. – Article 652. – DOI: 10.3390/educsci15060652

12. Schröder A. I., Cammann F., Darge K., Krepf M., Weyers J. et al. Development of Student Teachers' Research Competence in the Context of Research-Based Learning: A Longitudinal Study on the Effects of an E-Learning-Supported Intervention // *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft.* – 2025. – Vol. 28. – P. 1525–1548. – DOI: 10.1007/s11618-025-01342-y